

Kontrasterne er store i Tanzania – blå himmel, bunker af skrald, pigtråd, der afskærmer og elmaster, der forbinder. Her er der ikke et organiseret affaldssystem, derfor samler de fleste deres skrald i bunker uden for deres hjem og brænder det af, når bunken er stor nok. Foto af Oscar Tjerrild Nørgaard.

Om at blive tilovers

Af Lene Granzau Juel-Jacobsen, Ida Appel Vardinghus-Nielsen, Yacob Haddad, Noah Enni & Katrine Hedegaard Mandrup

Titlen på tidsskriftet, *Jordens Folk*, minder os om vores forbindelse til jorden, naturen og om vores afhængighed af andre mennesker; andre ting, dyr og planter. Påmindelsen er aktuel, når man tænker på de bæredygtige udfordringer, vi står overfor – og den er relevant for et temanummer, der handler om skrald.

Affald, spild, waste, debris, rubbish, trash, scrap, refuse, wreckage, excess – knap så kørt barn har mange navne. Og i takt med at forhåbninger og krav til en mere bæredygtig udvikling vinder frem, har skrald og affald fået en særlig central plads både på den offentlige dagsorden og på den akademiske. Gennem de seneste år er der blevet brugt mange kræfter på et opgør med “brug-og-smid-væk-kulturen”: fra internationale handleplaner, som EU-Kommissionens fokus på styrkelsen af den cirkulære økonomi og kæke mantraer som “Reduce, Reuse, Recycle”, og helt ned til det enkelte individs nu udvidede ansvar for affaldssorteringen i hjemmet.

Dette temanummer om skrald handler dog ikke blot om det, der er blevet tilovers eller udtjent i en sand rus af et historisk stigende overforbrug i det globale Nord, selv om et sådant perspektiv formentlig også kan give privilegeret adgang til vrangsider og sandheder om “Jordens folk”. Dette nummer vil tættere på skraldet, sådan som det praktiseres, håndteres og materialiseres i vores hverdagsliv, og det vil stille spørgsmål til de måder, hvorpå skrald ofte umærkeligt kondenserer sociokulturelle logikker, former forståelseshorisonter og udstikker retninger for vores bæredygtige forestillingsevne i den såkaldte “Antropocæne tidsalder”. Det Antropocæne betegner en tid, hvor menneskets påvirkning af Jorden, herunder særligt vores forbrug af dens ressourcer, udfordrer vores relationer til dyr, planter, ting og andre mennesker. Det er også en tidsalder, der er kendetegnet af skrald; hvor vi lever med skrald, på skrald og af skrald. For nogle endda til et punkt, hvor der i stedet burde være tale om et “Wasteocene”. Idéhistoriker Marco Armerio skriver i sin bog *Wasteocene: stories from the global dump* fra 2021, at skrald “kan betragtes som essensen af den Antropocæne tidsalder, da det demonstrerer

menneskets evne til at påvirke sine omgivelser til det punkt, hvor de forvandles til en gigantisk losseplads.” Skrald skal ikke kun ses som et objekt, tillige de relationer, idéer og strukturer, der er med til at bestemme hvad der har værdi, og hvad der ikke har.

For mange bringer ‘skrald’ tanker og billeder frem af ildelugtende affaldspande, cigaretskod kastet på fortovet, mens andre ser brændende bunker af ubrugt tøj for sig, flydende plastik-øer tre gange større end Frankrig, der suger alt liv til sig, og atter andre tænker på mennesker i det, der kaldes det globale syd, der manuelt trawler sig igennem pallevise af skrald fra det globale nord.

Fælles for alle former for skrald er, at skrald altid har været noget andet, inden det er blevet til skrald. Som antropolog Sharon Macdonald pointerer i bogen *Throwaway*, fra 2022, som på foranledning af Europa Parlamentet undersøger skraldets historie i unionen, så er vi netop nødt til at spørge os selv *hvad*, der bliver defineret som skrald, *hvornår* og af *hvem*. Gennem denne nysgerrighed kan vi sammen med skraldet blive klogere på, hvem vi er, og hvordan vi bedst lever med vores skrald.

Skraldets værdi

Skrald henviser ikke blot til konkrete billeder af skraldespande, lossepladser og forurening, men er også en idé, en abstraktion og en kategorisering, der kommer til syne i mødet mellem menneske og ting.

Skrald eller affald defineres ofte som det, der er blevet i overskud, opbrugt og uønsket, som beskrevet af blandt andet K.A. Gourlay, der står bag bogen *World of Waste* fra 1992. Netop på grund af skraldets relative uønskede status, bliver det ofte overset og forbigået, som noget overflødigt og uden en reel iboende værdi.

Skrald kan derfor let indbyde til skødesløs og lemfældig behandling – også akademisk. Antropologiens søsterdisciplin arkæologi har imidlertid altid haft øje for skraldets potentiale, der i de rette hænder og under nænsom behandling giver indsigt i menneskers historie og sociale liv. Det efterladte, levende og begravede er helt centralt for arkæologisk viden. Det kan være objekter, der på den ene eller anden måde er blevet (dømt) til overs, overleveret eller bevaret fra tidligere tider. I 1987 indledte den amerikanske arkæolog William Rathje til eksempel et forskningsprojekt, der undersøgte lossepladsers indhold og amerikanernes forestillinger om, hvad der gemte sig i de deponerede masser. Dette blev starten på et forskningsområde kaldet *Garbology*, der beskæftiger sig med samtidens skraldehåndtering.

Skrald afhænger altså af øjnene, der ser, og afhænger af den kultur og det værdisystem, det bedømmes inden for. Defineres noget for eksempel som skrald, tjener det ikke (længere) et formål og tillægges derfor ingen videre nytteværdi. Ej heller tillægges skraldet affektionsværdi som eksempelvis en souvenir, et trofæ eller relikvie, og visse genstande kan også vise sig usæl-

gelige og derfor uden markedsværdi. Skrald betegner altså ikke en iboende egenskab ved et objekt eller materiale, men en manglende værdsættelse, der afhænger af den sociokulturelle kontekst og af betragterens perspektiv. Alene betegnelsen “skrald” kan påvirke den måde, en genstand behandles på, og det kan gøres os blind for skraldets potentielle værdi, ligesom det kan legitimere ligegyldighed. Historiker Traci Brynne Voyles beskriver for eksempel i sin bog *Wastelanding* fra 2016, hvordan den moderne industrialisering har skabt sig selv gennem en ‘othering’ af det udnyttede landskab. Materialer udvindes, udnyttes og deponeres og skaber dermed “wastelands”, hvor både miljøet og de mennesker, der bebor området forurenes til fordel for at andre steder og mennesker kan nyde godt af ressourcerne. I kraft af deres karakter som wastelands bliver disse steder gjort marginale, værdiløse og *pollutable*. Kategoriseringen som wasteland, som skrald, legitimerer dermed den grove udnyttelse af landskabet og menneskerne i det.

“En mands skrald er en anden mands guld” siger et gammelt ordsprog – men det kan være svært at se forskel. Storskrald i Ceresbyen, Aarhus. Foto af anonym.

Når skrald ikke er en iboende, objektiv egenskab, men beror på klassifikationer og værdidomme, støder man ofte på ambivalens, moralisering og relativisme. I Mary Douglas' klassiske værk *Purity and Danger* (fra 1966), beskriver hun for eksempel snavs som en betegnelse for "alle begivenheder, der slører, udtværer, modsiger eller på anden måde forvirrer accepterede klassifikationer" – som en slags *matter out of place*. På lignende vis vil skrald også ofte være malplaceret eller tvetydigt: det vil sige, at det ikke passer ind, kan fortolkes forskelligt, afføde ubehag og ambivalens. En genstand eller et element kan være ren i en situation, men beskidt i en anden. På tilsvarende vis kan skrald være uhygiejnisk og ulækkert i en kontekst (latrin), men regenerativt og genskabende i en anden (husdyrgødning), ligesom skrald kan være spild i en sammenhæng, men en værdifuld ressource i en anden. I det lys er det næppe overraskende, at skrald kontinuerligt er til forhandling, vækker følelser og ofte er omdrejningspunkt for både lokale og verdensomspændende kontroverser om for eksempel ansvar og kvoter. Skraldet er, når det er værst, uregerligt, farligt og forstyrrende; dets ambivalens krænker let vores værdisystemer og eksponerer endog utilstrækkeligheder ved vores vanemæssige kategoriseringer.

Når skrald bliver (næsten) til

Før der var skrald, var der næsten-skrald, dvs. ting der befinder sig i et nærmest 'unheimlich' mellemrum og falder uden for kategori, hvorfor den korrekte håndtering enten er uklar, uordnet eller med til at skabe nye måder at håndtere denne type genstand på.

I artiklen "Næsten-skrald", følger lektor Martin Demant Frederiksen og forsker Michael Alexander Ulfstjerne de ting, vi udskyder at tage stilling til, som vi lader forblive ubestemt i mellemrummet mellem værdifuldt og værdiløst. Næsten-skrald befinder sig et sted mellem det ubrugelige og brugbare; nøgler uden lås og reservedele til et køkken sat op for mange år siden. Næsten-skrald hober sig ofte op i skuffer, lagre eller måske hele huse og skaber således særegne rum omkring sig og producerer nye steder, hvor de materielle manifestationer af udskudte beslutninger venter på at blive taget i brug (igen) eller endegyldigt at blive smidt ud.

Frederiksen og Ulfstjerne skriver nænsomt, materielt og taktilt om holdepladser for ting (og tanker), der adskiller sig fra simple skraldespande og lossepladser, hvor kategoriseringen er klar, beslutninger allerede er truffet og skæbner allerede besejlet. Næsten-skrald vidner derimod om vores underfundige relationer til objekter i kraft af en næsten-hed, om objekter, der står på kanten af noget – af et endegyldigt farvel, kunne man nok sige – og derfor bliver de ofte "længere end forventet". I skuffen, på loftet og på lagre finder man materielle vidnesbyrd om udstrakte afskeder eller håbefulde genforeninger og om tilknytninger til ting, der ligger langt ud over simpel ejendomsret og *waste management* disciplinen. Det ligner snarere en slags kærlighed ved sidste blik.

Mælkekartonerne ved vasken har også indtaget en position som næsten-skrald – på vej til enten at blive en del af børnenes krea-projekter eller på vej til beholderen med plastik- og emballageaffald. Foto af Mette Lind Kusk.

Skraldets materialitet, forbundethed og tilblivelse er også i centrum i artiklen, "Når festivalteltet står, forgår og skrald bliver til," hvor Lektor Lene Granzau Juel-Jacobsen zoomer ind på festivalteltet, hvis livscyklus ofte kan vare under en uge, hvis den regnes fra køb af telt til kassering af samme. Betragtes festivalteltet som en aktør i et vidtforgrebet netværk, tydeliggøres dels teltets agens, der på egen materielle vis bidrager til affaldsgørelsen, dels det normsættende 'netværk af disposability' som teltet indgår i på festivalpladsen sammen med andre engangsting og -mennesker; "engangsdåser, engangsservietter, engangssnusposer og engangspotnudler, der måske krydres med one night stands."

Modsat den eftertænksomme behandling og væren af næsten-skrald, så har festivalteltet snarere en vis kynisme indbygget. En ting-hed, der kan være lige så hård og moralsk indifferent som de pløkker, det er sat i jorden med.

Festivalteltet er på én gang en sart konstruktion, der byder sig til som et ontologisk ly mod vind, vejr og andre mennesker, men som til tider må bukke under; og samtidig, fremhæver Juel-Jacobsen, er festivalteltet en genstridig materiel aktør, der modsætter sig den devaluering, som mennesker og maskiner forsøger at påtvinge det. Når det deponeres som skrald, genopstår det gerne som mikroplast.

Når skrald håndteres

Deponi ligger lavest i affaldshierarkiet. Det er, så at sige, sidste udvej i en cirkulær økonomi, og i den daglige affaldssortering er fraktionen, 'restaffald', den sørgelige kategori, hvor ting som poselukkere fra rugbrødet og folien fra smørret ender, qua deres hybride, sammensatte eller svært genanvendelige materialitet.

Vi ser i højere grad et forsøg på strukturelt at håndtere og genbruge det affald, der produceres af borgere og at designe produkter, der har en længere og mere bæredygtig livscyklus i form af for eksempel nemmere genanvendelse eller bionedbrydelige materialer. I de senere år er der også kommet flere skraldespande ind under vaskene hos danskerne, og pamfletter og klistermærker skal gøre det nemmere at få overblik over hvad der må komme i hvilken spand. Skrald er ikke længere blot en grå uønsket masse, men kategoriseres nu også efter dets genanvendelighed.

Affaldskonsulent, Lærke Josefine Thorup og antropolog og genbrugskonsulent, Hannah Møller Christensen følger i deres artikel, "Vi ta'r skraldet", to renovationsarbejdere på deres daglige affaldsrute på Frederiksberg. Herved tydeliggøres de ellers usynlige eller selvfølgelig infrastrukturen, der muliggør og formgiver vores affaldspraksisser i hverdagen. Renovationsarbejderne gør en dyd ud af at fylde så lidt som muligt og at møde borgere med smil og tålmodighed, og de bidrager således til en næsten usynlig og ubesværet affaldshåndtering. Nye sorteringsmuligheder såsom tekstilaffald slører ligeledes grænsen mellem skrald og ikke-skrald. Hvad skal for eksempel til genbrugsbutikker, og hvad skal i skraldespanden?

Håndteringen af vores affald tvinger os til at tage stilling til skraldet – til hvordan vi kategoriserer og hvilke parametre vi inddeler det efter. I forlængelse af Mary Douglas' *matter out of place* – er snavs og affald kontekstbestemt – og de nye affaldsfraktioner byder på den måde på kategorier, der kan rumme og potentielt transformere skraldet til noget andet. Det ikke-kategoriserbare må ligesom det sammensatte nøjes med rest-kategorien.

Vores hverdag er fyldt med affald. Det samme gør sig også gældende for livets særlige begivenheder. Hvor Thorup og Christensen følger renovationsarbejdere på Frederiksberg, følger bachelorstuderende Liv Richelsen Juel begravelsesritualer på en lille dansk ø.

I forbindelse med en begravelse og etableringen af et nyt gravsted dukker en gammel grav op, og graverne på kirkegården må pludselig tage stilling til, hvordan den ellers velbevarede grav skal håndteres. Grundet øens særlige jordforhold er fredningstiden for en kistegrav 40 år til sammenligning med de almindelige 20 år, der er sikret gennem dansk lovgivning. Graverne sorterer gravresterne fra skeletresterne, og sidstnævnte placeres ovenpå den nye kiste i graven, inden den dækkes af jord på ny. Gravresterne (beklædning, pynt, kiste) ryger i kirkegårdens affaldscontainer og sendes videre til forbrænding på fastlandet. Ligesom det hybride og sammensatte affald på

Nogle ser rod, andre ser et system. I Bruxelles sorteres affaldet i plastiksække, som skal smides ud på vejkanterne inden for en specifik tidsramme. Foto af Mathias Krabbe.

Frederiksberg må gravresterne nøjes med restkategorien, mens de skeletrester, der på samme måde er tilovers, nænsomt får plads i den nye grav på trods af deres overskredne udløbsdato.

Når skrald genopstår

Ikke alle vil formentlig bifalde at gravrester behandles som skrald. Det er et eksempel på, at affald ofte er viklet ind i forskellige fortolkninger og kontroverser, og nummerets to sidste artikler stiller skarpt på tilfælde, hvor objekter, der i én kontekst er blevet bortkastet og anset for skrald, i en anden kontekst opfattes som værdifulde varer eller ressourcer. Der er altså flere definitioner af genstande på spil.

Ph.d.-stipendiat Julie Nygaard Solvang & fotograf Celeste Knirke viser med bevægende tekst og sanselige billeder, den rejse, som elektronikaffald og skraldet elektronik tager fra Hamborg i Tyskland til Accra i Ghana. De har fokus på den stigende mængde elektronik, der kasseres, når eksempelvis skærme går itu, batterier bliver udtjente eller processorer forældes. Elektronikken gensælges, genanvendes og ribbes for værdifulde materialer, og de resterende dele bliver i sidste ende brændt eller deponeret. Fotoessayet viser, hvordan objekter kan indtage status af både skrald og ressource (reservedele) på samme tid. Når genstande kategoriseres som skrald i én del af verden, muliggør det samtidig deres indtræden i en uformel reparationsøkonomi, der gør elektronik og tilhørende dele tilgængelige i Ghana. Som udgangspunkt er “der ikke noget, der er defekt i Ghana.”

Ifølge Solvang og Knirke refererer ‘skraldet’ til i hvert fald to betydninger: på den ene side beskriver det den proces, hvorved produkter bliver ‘skraldet’ for værdifulde dele, og på den anden refererer ‘Skraldet’ til det konkrete materiale, der kasseres, og hvis videre færd er bestemt af reparationsmulighederne og den aktuelle dagspris i både Hamborg og Ghana. Gennem skrald er verden forbundet. Skraldet spinder fine tråde af profit og forurening mellem Hamborg og Accra, og Accra og provinsen, hvor hierarkiet ikke er svært at få øje på.

I artiklen “Den Skraldede Harpun ... og det blå ocean” følger kandidatstuderende Frederik von Lillienkjold Hjortshøjs ikke elektronikskrald rundt i verden, men mange andre typer af skrald – særligt plastik i alle former og farver – i Sampela i Indonesien. For de indbyggere, der til tider nedsættende kaldes ‘Sø-Sigøjnere’, er affald både en praktisk og tilgængelig ressource og et springbræt til modstand mod deres mangeårige marginalisering. Skrald genanvendes i hytter, kanoer og harpuner og er som sådan en rig ressource, der flittigt og kreativt inkorporeres i hverdagslivets fornødenheder, men samtidig er affaldet kilde til konflikt mellem Sampelanerne og den nationalpark, de (ufrivilligt) er blevet en del af.

I nationalparken kommer turister gerne, men skraldet udfordrer billedet af et uspoleret paradys, som promoveres til turister verden over. Skraldet truer paradys. Det vil sige, skraldet truer turisternes forestilling om paradys, når “undervandsjægere, turister, fisk og andre havdyr deler vandene med store mængder plastikaffald.”

Men skraldet bliver også for Sampelanerne en måde at bringe ro til rørte vande. Gennem fremstillingen af souvenirharpuner til turister med den tydelige inddragelse af plastikaffald, forsøger Sampelanerne at modarbejde myndighedernes (og måske turisternes) fortælling om dem som uoplyste ‘sø-sigøjnere’, og derimod skabe en fortælling, hvor de indgår som en aktiv del af løsningen på affaldsproblemet i paradys.

Skrald er på den måde ikke blot viklet ind i klimamæssige problemstillinger og magtstrukturer, men også vævet ind i hverdagen både i konkret

Vejret trækker op – skrald er alle vegne og kræver vores opmærksomhed og handling, uanset hvor i verden vi befinder os. Et lyserødt tekstil er skyllet op på en strand i Tórshavn og en rød plastikbærepose ligger efterladt på en indonesisk ø. Foto t.v.: Ida Appel Vardinghus-Nielsen og t.h.: Frederik von Lillienkjold Hjortshøj.

materiel forstand og i symbolsk forstand. Ligesom de øvrige artikler i temanutnummeret understreges skraldets kontekstualitet, unøjagtighed og sammenvævning; meget skrald er kun skrald på grund af blindhed eller ignorance: altså, når vi ikke formår at se objekternes fortsatte værdi eller potentiale.

Afrunding

Artiklerne i dette nummer af Jordens Folk demonstrerer således nogle af de mange forskellige måder hvorpå ting bliver tilovers, skrald bliver til og genfødes på ny i andre konstellationer. Der er ingen tvivl om, at vi lever i en tid, hvor spørgsmål om vores forhold til skrald hober sig op. Selv tidsskriftet mellem dine hænder går ikke fri af disse bevægelser og processer af value-ring og devaluering.

Hvor mange gange kommer du til at læse dets artikler? Hvornår bliver det næsten-skrald, og hvor længe kommer det til at bo i din reol eller i bunken med de andre bøger og magasiner? Tidsskriftets artikler kommer efter en rum tid til at leve videre digitalt, men også her har de en udløbsdato – og

den intense akkumulering i digitale arkiver trækker også store veksler på naturen, lige som det affald vi kan tage at føle på.

Med denne stigende bevidsthed om vores overforbrug og skraldets vilde omfang i den Antropocæne eller “Wasteocene” tidsalder, bidrager dette nummer af Jordens Folk med en insisteren på nysgerrigheden i vores omgang med, håndtering af, forståelse for og vores mangesidede forhold til skrald. Rigtig god læselyst!

Redaktionen, marts 2025

Forslag til videre læsning

European Parliament, Teworte, E., Dupont, C. and Gonçalves, S., (2022) *Throwaway – The history of a modern crisis*, Teworte, E.(editor), Dupont, C.(editor) and Gonçalves, S.(editor), Publications Office of the European Union

Armerio, M. (2021) *Wasteocene: stories from the global dump*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gourlay, K.A. (1992) *World of Waste: Dilemmas of Industrial Development*. London: Zed Books.